

РЕЗЮМЕТА

**на научните публикации
на д-р Мария Енчева Петрова
гл. ас. в катедра „Психология” на ВСУ „Черноризец Храбър”**

**за участие в конкурс за заемане на академична длъжност „доцент”
по научно направление 3.1. Социология, антропология и науки за
културата (Социология, Етносоциология).
(Държавен вестник, бр. 103 от 23. 12. 2011 г.)**

Монографии:

1. **Петрова, М.** (2012). Етничност и етническа идентичност. ВСУ „Черноризец Храбър”, Варна. ISBN 978-954-715-534-3.

Целта на монографичния труд е да разкрие и анализира спецификите на етничността и етническата идентичност като социокултурни феномени, както и тяхната взаимоотношеност и съвместно осъществяване. Етническата идентичност е реална и действена сила в съвременния социален и социалнопсихологически свят. Това е и основната теза на монографията. В по-конкретен план може да се каже, че в социокултурната действителност има много и различни общностни идентичности, които удържат човешкото своеобразие – религиозни, етнически, културни и т.н. Всяка от тях има своя сила и посока на проявление в живота на индивидите и на общностите. Значимостта на пространството на етничността и етническата идентичност се определя от специфичната им роля да обуславят етническия характер на общностите и да определят особености на емоционалността, на познавателната сфера и на поведенческите реакции на съответната общност. Етническото е пласт от индивидуалните характери на членовете на общностите. Това е вероятно най-голямата специфика и отличимост на етническата идентичност от другите видове общностни идентичности. Тя в повечето случаи не е най-важната идентичност в идентичностната схема на личностите и общностите, но присъства в явен или латентен вид при тези субекти.

Етническият свят съществува в проявленията на етничността и етническата идентичност. Те са различни, макар и взаимнообвързани сфери от жизнения свят на личността и общността. В тези явления се фокусират времевите измерения на миналото като колективна памет, настоящето като жизнени дейности и бъдещето като перспективи. Етничността се проявява в начина на живот на хората и е ценностно и смислово подреден хоризонт. Към проблематиката на етничността и етническата идентичност може да

има различни научни ракурси. Тук погледът към етническото не го интерпретира толкова като сигурност, безпроблемност и защита. Този аспект не е пренебрегнат, но проблематизацията на феномена е преди всичко с акцент върху същността му като различност и другост. Етничността отличава общностите по редица културни характеристики. Но успоредно с това тези различности се проявяват в солидарност, във взаимно признаване и толерантност. Това взаимно признаване води до равнопоставеност между етническите субекти. По този начин в пространството се осъществява тяхната заедност. В този смисъл етническото е интерпретирано като действена категория, а не само и единствено в статичните му измерения.

В увода се обосновава актуалността и значимостта на проблема, които са свързани с изявата на етническото на различни нива – на ниво личност, на ниво общност, общество, политика и икономика.

В първа глава се разработват проблемите на социалните предпоставки за разгръщане на феномените етничност и етническа идентичност. Анализирани са цивилизационните особености на съвременния социален етап, които са среда за разгръщане на етническите явления. От друга страна етническото и националното осъществяване са осмислени като фактори за развитието на съвременната социалност. Анализирана е взаимнообвързаността на основните социални процеси на съвременната действителност с етничността и националността. Втори параграф фокусира изследователското внимание върху същността и спецификите на феномена етнос. Обосновава се същностната връзка на спецификите на етноса и спецификите на етническата идентичност. Етническата идентичност е най-същностната стана от съществуването на етноса. Различните социокултурни компоненти на етническата общност са и елементи на етническата идентичност. В трети параграф критично са представени концепции за етничността. Подробно са проследени различни изследователски подходи за изучаването и интерпретацията на феномена. Етничността е разкрита като съвкупност от характерните културни черти на етническата общност и израз на културните различия между общностите.

Втора глава се фокусира върху изследване и анализ на спецификите на идентичността като интердисциплинарно научно явление. В първи параграф са анализирани онези черти от същността на идентичността, които я категоризират и като философски феномен. Тази позиция е възможна, защото идентичността е екзистенциален проблем на съществуването на човека и общността в света. Във втори параграф са изведени и схематизирани основни психологически теории за идентичността, които я дефинират като психологическо явление. Трети параграф е насочен към анализ на социокултурните специфики на явлението идентичност и по-конкретизирано на етническата идентичност.

Анализирани са различни концепции за елементите на етническата идентичност и са предложени компоненти, доразработващи основните схеми.

В трета глава са изследвани основните форми на социокултурно битие на етническата идентичност. Анализирани са въпроса за формирането и трансформацията на етническата идентичност като са проследени социологическата и социалнопсихологическата гледна точка по този проблем. Във втори параграф са анализирани видовете етническа идентичност, тъй като вариативността на феномена отразява неговата жизненост като социална структура в съвременния свят. В трети параграф са търсени общите и различните смислови пространства между етничността и националността. Открити са общите елементи между тях, които ги характеризират като социокултурни феномени и различните елементи, базирани на съществуването или отсъствието на политическия момент. В последния параграф на главата е изследвана връзката на етническата идентичност и етническите конфликти, която е възможна заради същностната страна на идентичността – различието, което би могло да породи конфликти. И двете явления – етническа идентичност и етнически конфликти структурират социалната реалност и поведението на хората.

В четвърта глава са представени резултатите от емпирично изследване на основните етнически общности у нас – българи, турци и роми. Изследването не е представително, поради което резултатите и изводите могат да бъдат използвани само за очертаване на тенденции и формулиране на изследователски въпроси. Основните изводи от емпиричното изследване сочат силна етническа свързаност на хората от трите общности. В съпоставката на насоките и елементите на етничността им се разкриват същностни страни както на собствената идентификация на всяка от общностите, така и аспекти на нашата социокултурна действителност. Резултатите от изследването биха могли да обогатят научната представа за спецификите на етническата идентификация на трите общности, както и взаимоотношението между етническа, национална и европейска идентичност.

Учебни пособия:

1. **Петрова, М.** (2012). Въведение в социологията (учебно помагало). „Албатрос”, София. ISBN 978-954-751-108-8.

В текста на учебното помагало са систематизирани съвременните гледни точки по основните проблемни сфери на общата социология. Акцентирано е върху възможността да се изгради „социологическа перспектива” към явленията и процесите в социалността. Подчертана е

съвременната позиция, че осъзнаването на това, как обществото оформя личния жизнен опит е основата на социологическото мислене и на „социологическото въображение”.

Историческата част е включена, за да се локализира цивилизационната обусловеност на раждането на социологията. Представянето на основните класически социологически теории осигурява необходимата приемственост на съществуването на съвременните концепции. Познаването на социологическите парадигми на ХХ век предзадава широк периметър на обяснителни модели за социалната реалност и функционирането на човека в нея.

Специално място е отделено на социалното формиране и развитие на личността, на факторите и институциите, съдействащи за процеса на социализация. Разгледана и проблематизирана е връзката между обществото и културата в нейната цялостност. Останалите теми проблематизират социалната обусловеност на феномените от реалността – институции, общности, социални групи и др.

Фокусът на темата за социалните процеси е в тяхната свързаност и взаимна обусловеност. Анализирани са същността на социалната диференциация, социалната стратификация, социалното неравенство, социалната мобилност като е подчертано конкретно социокултурното им съдържание.

Проблемът за социалната промяна е осмислен и представен като централна тема на класически и съвременни социолози. Анализирани са основните социологически подходи, интерпретиращи промяната като еволюция и революция.

В анализа на етапа на втората модерност са изведени основни процеси, които предзадават същността и спецификата на съвременната социалност.

2. **Петрова, М.** (2008). Социалният диалог – обществена рамка за европейско поведение. В: Есе на общественозначима тема. Методическо пособие за подготовка на кандидатстуденти. Костова, Б., Г. Герчева-Несторова, Ив. Русев, И. Стамболийски, М. Брусева, М. Джуров, М. Хаджолян, М. Якимов, О. Борисов Изд. на ВСУ „Черноризец Храбър”, с. 10-13. ISBN 978-954-715-389-9.

Текстът представя проблематизация на въпроса за социалния диалог като основа на социален договор, обществен ред и стабилност. От една страна социалният диалог е осмислен като същностен елемент на европейския модел на общество и развитие. От друга страна, в по-конкретен план е анализирана ролята на социалния диалог и уникалния му смисъл – социалните партньори да представят във всички аспекти интересите и проблемите от сферата на труда. Анализирани са основните

характеристики на европейския социален диалог, заради които той следва да се разглежда като неделима част от институционалната и правната уредба на Европейския съюз.

Студии:

1. Близнаков, П., **М. Петрова** (2005). Процесите на икономическата идентичност в България. В: Годишник на ВСУ, т. 11, с. 383-421. ISSN 1310-800 X.

Студията представя анализ на феномена българска икономическа идентичност. Студията е разработена от проф. д-р Петко Близнаков – III част и гл. ас. д-р Мария Петрова – увод, I и II част и заключение. Икономическата идентичност е сравнително нов въпрос за научните социални изследвания. В първата част на работата са дискутирани основните характеристики на идентичността с акцент върху нейната социологическа същност. Във втората част са анализирани спецификите на икономическата идентичност и различните видове на тази идентичност. Третата част изследва процесите на българската икономическа идентичност в историческа перспектива. Авторите споделят и обосновават тезата, че българската икономическа идентичност ще бъде създадена чрез взаимодействието на икономическите гледни точки на европейските държави и на нашите национални исторически специфики.

Научни статии:

1. **Петрова, М.** (2009). Развитие на българския общностен ресурс за икономическа инициатива и гражданска активност (Изследване на Община Сунгурларе). В: Годишник на ВСУ. Изд. Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”, т. XV, 2009. с. 375-391. ISSN 1310-800 X.

Статията е посветена на анализ на актуалното състояние и потенциала за развитие на местен капацитет в община Сунгурларе. Текстът се базира на резултатите от представително емпирично социологическо изследване, проведено на територията на общината от екип под ръководството на гл.ас.д-р М. Петрова. Изследвани са няколко насоки на формулирания проблем. От една страна са проучени нагласите и мотивацията на хората за развитие на частни икономически дейности. От друга страна е проследено желанието за гражданска активност – включване в дейността на НПО и участие в дейности във връзка с местната стратегия за развитие. Индикирано и анализирано, като резултат от изследването, е желание за предприемаческа дейност, но не и нагласа за гражданско изграждане на общността.

2. Илиев, Ил., **М. Петрова** (2006). Социални параметри на риска за групи в неравностойно положение. В: 10 книги за Варна. 2005. Изд. Сдружение „Книги за Варна”, Варна, с. 555-563. ISBN – 10: 954-91459-2-1, ISBN – 13: 978-954-91459-2-2.

Статията представя основните резултати от емпирично социологическо изследване, проведено по поръчка на Общински съвет на град Варна. Изследването цели да установи социалния риск на групи в неравностойно положение – хора с трайно ниски доходи, ниско образование, хора с увреждания, хора в пенсионна възраст, ромското етническо малцинство. Анализирани са основните видове риск и факторите, от които зависи тяхното ограничаване и преодоляване на местно ниво. В текста е проблематизиран въпроса за високата степен на нестабилност на социалните статуси и икономическо положение на много варненци, което е предпоставка много хора да изпаднат в риск.

3. **Петрова, М.** (2006). Традиционна и модерна идентичност и българският национален характер. – Психология журнал. бр. 23. с. 6-9. ISSN 1312-3777.

В статията научният фокус на анализа е върху наслагването на пластове на традиционност и модерност в българския национален характер. Изследвани са причините за това наслагване и формите за съвместяване на тези различни типове идентичност. Очертани са основните характеристики на традиционното и модерното общество и съответно отражението им върху българския национален характер. Основният извод, който е направен е, че неумението да се разреши продуктивно кризата при сблъсък на традиционна идентичност води до създаване на редица особености на българския национален характер.

4. **Петрова, М.** (2005). Устойчивото развитие като идея на новата модерност. В: Научен алманах на ВСУ “Черноризец Храбър”, кн. 12, с. 253-257. ISSN 1311-9222.

В статията се анализира проблема за една от концепциите, които са дискутирани в съвременното общество – концепцията за устойчивото развитие. Основата на тази идея се заключава в качествено възпроизводство на човешките общности. Тезата, която се формулира и защитава е, че съвременният социален свят е възможен само с грижата за достойно човешко съществуване и за устойчива перспектива на това развитие. Глобалните процеси на постмодерността изявяват на преден план проблема за единството на човешкото общество във времева и пространствена перспектива. В този смисъл, единството е възможно само

на база споделена отговорност за качествено възпроизводство на човешките общности и общества.

5. **Петрова, М.** (2005). Съвременната българска интелигенция и българската национална идентичност днес. В: Научен алманах на ВСУ “Черноризец Храбър”, кн. 10, с. 59-66. ISSN 1311-9222.

В статията се дискутира, проблематизира и анализира проблема за ролята на българската интелигенция за развитието на съвременната българска национална идентичност. Проблемът е осмислен в полето на глобалните социални процеси и философски дилеми. Тезата, която се обосновава е, че българската интелигенция има много важна роля за съхраняването на националната идентичност със съвременни разкази за нацията, с анализи на националното самопознание и т.н. Друга нейна важна роля е свързана с анализа на връзката и взаимодействието между българска национална идентичност и глобалните идентичности. Не на последно място е открояна ролята на интелигенцията за приемствеността на моделите, развиващи националната идентичност.

6. **Петрова, М.** (2001). Социална работа с малцинства – опит за социокултурен дискурс. В: Перспективи пред социалната работа. Обучение и практика. ИК „Алкор”, София, с. 39-43. ISBN 954-90657-3-1.

Текстът представя анализ на връзката между социалната работа с етнически малцинствени общности и социологическия анализ на различията. Основната теза е, че социалната работа с етнически малцинства трябва да се опира на техните социокултурни особености. В по-конкретен план са предложени принципни позиции, които биха могли да функционират като отправни точки при конкретна работа с тези общности. В същото време се удържа идеята, че социокултурните различия не бива да се абсолютизират, защото живеем в общ социален свят.

Научни доклади:

1. **Петрова, М.** (2011). Проблемът за идентичността във философска перспектива. Сборник доклади от конференция „Източните политики на Европейския съюз” – под печат.

В доклада се концептуализира философската определеност на феномена идентичност. Това е възможно осмисляне, тъй като идентичността е екзистенциален проблем на съществуването на индивида и на общността. Тезата на доклада е, че сблъскването, единяването и противопоставянето на различни процеси и тенденции в природата на

идентичността обуславят и основните ѝ характеристики като философско явление. Разгледан е феномена протоидентичност като условие за всяка идентичност. Анализирани са и въпроса за ценностната обусловеност на идентичността, смисъла на съотнасянето с Другия и същността на идентичността като съвкупност от отношения.

2. **Петрова, М.** (2011). Психологически теории за идентичността. Сборник доклади от конференция на Съюза на учените – Варна, 2011 – под печат

Докладът е посветен на анализ на един от научните ракурси при изследване на идентичността – психологическия. Закономерно е обоснована интердисциплинарността при изследване на явленията. Разгледани са основните и знакови теории, интерпретиращи същността и природата на феномена. Тезата, която се аргументира е, че основните психологически теории преобладаващо акцентират върху психосоциалната страна на идентичностното развитие. В тях се анализира идентичностния процес на личността спрямо социалните условия и фактори.

3. **Petrova, M.** (2011). Transformation of ethnic identity and prospects of its development. 12 световен конгрес по психология в Истанбул, доклад в електронен вид.

The report theoretically analyzes the problems of the nature and types of ethnic identity. It focused on issues of contemporary development of the phenomenon. Stand up for the idea that, as a resent and proactive phenomenon ethnic identity is changing in relation to social conditions but also determines the sectors of social space.

4. **Петрова, М.** (2011). Поява на понятието за етничност като рефлексия на развитието на етническите структури и идентичност. В: Приложна психология и социална практика. Т. 2. Десета международна научна конференция. Университетско издателство ВСУ „Черноризец Храбър”, Варна, с. 235-243. ISSN 1314-0507.

В доклада се проблематизира появата и развитието на концепцията за етничността. Подробно са проследени различни изследователски подходи при изучаването на феномена, които открояват различни страни от неговата специфика. Тезата, която се защитава е, че етничността е съвкупност от характерните културни черти на етническата общност и израз на културните различия между общностите. В същността на етничността се съчетават традиционни, модерни и постмодерни елементи. Това обуславя нейната сложност, но и жизненост в съвременния свят.

Етнос, етничност и етническа идентичност образуват в своята взаимна обусловеност същността на етническия свят.

5. **Петрова, М.** (2011). Насоки на развитие на социалните идентичности – етническа, национална, културна. В: Морски научен форум. Филологии. Обществознание. т. 5. ВВМУ „Н. Й. Вапцаров”, Варна. с. 133-136. ISSN 1310-9278.

В доклада се разглеждат социалните идентичности като основна рамка на човешкото общностно съществуване. Проблематизиран е въпроса за това, че етническата, националната и културната идентичност следват единна логика на развитие на социалните идентичности, като във всяка следваща идентичност се снемат и запазват характеристиките на предишните. Тезата, която се формулира и аргументира е, че в съвременното постмодерно общество има съвместяване на различните идентичности, като на преден план излиза културното своеобразие и уникалност на общностите и регионите.

6. **Петрова, М.** (2010). Перспективи на етноса в съвременните социални условия. Известия на Съюза на учените – Варна. Серия „Хуманитарни науки” 1/2010 г. с. 140-145. ISSN 1310-6376.

В доклада се анализира въпроса за жизнеността на етническата общност в съвременните социални условия. Тезата на предложения текст е, че за действеността и жизнеността на етноса допринасят основните му характеристики като социално явление, както и елементите от неговата структура. Тези елементи и характеристики предопределят една от основните функции на етническата общност да обединява и интегрира хората. Идентичността на етноса има отношение и към по-мощните културни идентичности. За защита на тезата са приведени становища на различни автори, които очертават различни характеристики на етническата общност. По този начин се конструира относително пълна картина за спецификата на феномена и за ролята му в съвременната действителност.

7. **Петрова, М.** (2010). Етническа идентичност и етнически конфликти. В: Приложна психология и социална практика. Сборник доклади от научна конференция. Университетско издателство ВСУ „Черноризец Храбър”, Варна. с. 53-63. ISSN 1314-0507.

Изследователският въпрос в доклада е свързан с общото осъществяване на етническата идентичност и етническите конфликти. Между тях има общо поле – и двете явления структурират социалната реалност и поведението на хората. Тезата, която се защитава е, че

конфликтната страна е иманентна на етническата идентичност – самото различие, основа на идентифицирането поражда и конфликти. Изследвани са и нивата на проявление на етническите конфликти.

8. **Петрова, М.** (2009). Етничността и националността в съвременния социален свят. В: Приложна психология и социална практика. Сборник доклади от научна конференция. Университетско издателство ВСУ „Черноризец Храбър”, Варна, с. 35-43. ISSN 1314-0507.

В доклада се проблематизира въпроса за жизнеността на етническите и национални структури в съвремието. Обвързват се интегративните функции на етническите и национални общности с една от фундаменталните черти на съвременния свят – риска и несигурността. От друга страна се анализира функцията на етничността и националността да формират същностни страни и насоки в глобализационното пространство. Ролята им е анализирана за живота на личността, на общността и на обществото. Ролята им е търсена и за развитието на политиката и икономиката.

9. **Петрова, М.** (2008). Етническата идентичност като форма на колективна идентичност. В: Приложна психология и социална практика. Сборник доклади от научна конференция. Университетско издателство ВСУ „Черноризец Храбър”, Варна, с. 74-81. ISBN 978-954-715-431-5.

Фокусът на изследователския анализ в доклада е върху спецификите на етническата идентичност, които я определят като социокултурен феномен. В анализа се обвързва същността и спецификата на етническото самоопределение със спецификите на етническата общност. Логиката на това обвързване е не само, защото етническата идентичност се отнася към съответната общност, но и защото спецификите при дефиниране на етническата общност корелират със спецификите на етническата идентичност. Освен това етническата идентичност е най-същностната страна от съществуването на етноса. Анализирани са различни социокултурни компоненти, които са част от същността на етническата идентичност и я дефинират – език, религия, име, институции, материална и духовна култура, отношението към семейството и роднинството. Очертани са и основните функции на етническата идентичност, които определят спецификата ѝ на социокултурен феномен.

10. **Петрова, М.** (2007). Стабилност и промяна на българската национална идентичност. В: Политика, европейска интеграция и социална промяна. Сборник доклади от конференция. т.1. Изд. Европейски информационен център, Велико Търново, с. 141-148. ISBN 978-954-775-753-0.

В доклада е анализирана диалектичната опозиция на стабилност и промяна в отношението ѝ към българската национална идентичност. Тезата, която се формулира и аргументира е, че българската национална идентичност е достатъчно устойчива, за да съхранява интегритета на общността. В същото време има и степен на неустойчивост, за да позволява промяна. Анализирано е влиянието на различни социални процеси върху стабилността и промяната на българската национална идентичност и вътрешните ѝ процеси на динамизация и стабилизиране.

11. **Петрова, М.** (2006). Българската национална идентичност при включването на България към Европейския Съюз. В: Психологията пред предизвикателствата на новото време. т. 3 Сборник доклади от конференция. „Псидо” ЕООД, 2006, Варна. с. 290-296. ISBN 954-9996-40-9.

В текста се проблематизира диалектиката на промяна и устойчивост на българската национална идентичност при прехода към присъединяване на България към Европейския съюз. Една от посоките на това приобщаване е към ценностите на западната култура, което неминуемо води до различни реакции на процеса на приобщаване. Тезата на доклада е, че националната идентичност не само се влияе от съответните социални и политически процеси, но и оказва обратно влияние върху различните структури на националната реалност. Изследван е въпроса доколко ще се съхрани националната ни идентичност и доколко ще се развият наднационални пластове в идентичностната конструкция. Изказана е идеята, че ще се развият и двата пласта – рационално създаване на европейска идентификация и все по-голямо засилване на националното ни отстояване.

12. **Петрова, М.** (2004). Индивидуализъм, колективизъм и социалното общуване. В: Психологията пред предизвикателството на новото време т.1 – сборник статии от научна конференция, “Псидо” ЕООД, Варна, с. 156-160. ISBN 954-9996-32-8.

Фокусът на проблематизацията в доклада е върху едни от диалектичните социални процеси на съвременността: индивидуализъм и колективизъм. Тезата, която се анализира е, че сега има акценти върху колективизма и неговите съвременни измерения. Основната позиция е, че се създава нова социокултурна форма на обществено съществуване, която съчетава едновременно пластове на индивидуализъм и на колективизъм. В основата на процеса на тази трансформация стои социалното общуване, което поддържа социалната реалност.